

Escriure des del ventre.
Una panoràmica del estudis sobre Maria Ibars

[Writing from the belly.
A panoramic view of the studies on Maria Ibars]

CARLES MULET GRIMALT

Universitat d'Alacant

muletgrimalt@gmail.com

RESUM: El present article mostra com durant molts anys, en tant que la pràctica totalitat de l'activitat cultural i literària de Maria Ibars es va desenvolupar en els anys difícils de la postguerra, la documentació i els estudis sobre ella n'han estat ben pocs. Malgrat els avanços que s'han fet i que han reivindicat la figura de l'autora, encara es detecten algunes llacunes que no ens deixen conèixer completament la trajectòria vital ni el desenvolupament i l'anàlisi de la seua creació literària.

PARAULES CLAU: Maria Ibars, literatura de postguerra, bibliografia

ABSTRACT: This article shows how, while almost all of Maria Ibars's cultural and literary activity took place in the difficult post-war years, there has been very little documentation and studies about her. Despite the advances that have been made and that have vindicated the figure of the author, there are still some gaps that do not allow us to fully know the life trajectory or the development and analysis of his literary creation.

KEYWORDS: Maria Ibars, post-war literature, bibliography

Recepció: 27/05/2020. Acceptació: 12/06/2020. Publicació: 27/07/2020

1. Introducció

Durant molt de temps, atés que la pràctica totalitat de l'activitat cultural i literària de la nostra escriptora es va desenvolupar en els anys difícils de la postguerra, la documentació i els estudis sobre Maria Ibars van ser ben minsos. Tot i els importants avanços aportats pel seguit d'estudis que s'han realitzat,¹ en paral·lel amb la vindicació de la nostra autora, encara subsisteixen algunes insuficiències i qüestions irresoltes a propòsit de la seua trajectòria vital així com sobre el desenvolupament i l'anàlisi de la seua creació literària. En definitiva, creiem que actualment es compta ja amb el coneixement global suficient per a poder bastir l'itinerari vital i creatiu de Maria Ibars, tot i que encara hi queden algunes llacunes i incògnites sense resoldre que permeten diferents hipòtesis de treball i que demanen seguir aprofundint-hi i esperonen la recerca.

A partir del marc de referència que conforma el corpus de treballs ja realitzats, aquest article vol abordar, sintèticament i panoràmica, alguns dels àmbits i línies d'estudi que considerem més rellevants a l'hora d'aprofundir en el coneixement i valoració de l'aportació ibarsiana a la literatura catalana al País Valencià, en el context extremadament difícil en què va haver de realitzar la seua tasca creativa.

La relació dialèctica entre la vida i el procés de creació és pot considerar, en major o menor mesura, una element significatiu a l'hora d'analitzar l'obra d'un escriptor. Pensem que en el cas de Maria Ibars aquest factor resulta essencial, és a dir, determinades dades biogràfiques —algunes de les quals encara romanen confuses, «enigmàtiques»— i trets de personalitat són elements indestriablement lligats al desenvolupament de la seua obra, i arriben fins i tot a sobredetermi-

---

1 La mancança de coneixements sobre la vida i l'obra de Maria Ibars va començar a cobrir-se significativament a partir de la transició democràtica i, sobretot, amb el desenvolupament de la investigació comarcal, a la Marina Alta, al llarg dels anys huitanta (Congressos d'Estudis, constitució de l'Institut d'Estudis Comarcals i posada en marxa de les seues publicacions) i va fer un salt qualitatiu amb el conjunt d'estudis i publicacions lligats a la celebració del centenari del seu naixement (1992-1993), El conjunt d'aquests treballs està inclòs en la bibliografia essencial que acompanya aquest article. A partir d'ací, l'interès per la nostra escriptora ja no ha cessat fins al nostres dies.

nar-la, en molts aspectes, d'una manera tan substancial que esdevenen necessaris per tal d'assolir-ne una plena comprensió. És per això que hem cregut convenient emprar aquest «àmbit personal» com a eix vertebrador d'aquest treball.

2. Enigma familiar: zones d'ombra i sospita de naixement

Una qüestió que va focalitzar l'interés dels estudiosos de la vida i l'obra de la nostra escriptora va ser la detecció de llacunes d'informació prou significatives sobre el seu origen.

Anna Maria Ibars Ibars va nàixer a València el dia 29 de febrer de 1892, segons consta al registre civil d'aquesta ciutat. Això però, aconseguir esbrinar-ho va suposar un consciencios procés de recerca ja que, malgrat la inexistència de cap document que ho provara, hi havia la creença que el lloc de naixement havia estat Dénia —o subsidiàriament, Benissa—. Ella mateixa sempre s'identificava com a deniera —com també ho feien les persones més acostades que havíem pogut consultar.

Aquesta confusió arriba a extrems tan significatius que aquella falsa creença en l'origen denier de la nostra escriptora és reafirmat en documents tan fonamentals com l'acta del seu matrimoni, custodiada al registre civil de Dénia, on diu literalment: «natural y vecina de Denia» i la de la seua defunció, aquesta del registre civil de València, on podem llegir «Nacido el dia *veintinueve* de *febrero* de *mil ochocientos noventa y dos* en *Denia*. *Provincia de Alicante*».²

En realitat, el lloc de naixença de Maria Ibars sembla un fet fortuït, que devia estar motivat perquè els pares eren servents dels Arguimbau, importants comerciants de pansa a Dénia que tenien també residència a València, on es traslladaven per a fer estades temporals. De fet, la família Ibars va tornar a

---

2 Així mateix, abonant aquesta confusió generalitzada, algun funcionari del registre civil de Dénia, segurament en rebre la notificació de la mort per part del registre de València, va fer una anotació al marge en l'acta de naixement d'una altra Ana Maria Ibars Ibars —amb *v* al cognom, en lloc de *b* i nascuda més d'un any després, el 4 d'octubre de 1893— que diu: «Falleció en Valencia el 9 de enero de 1965 según consta en el R. Civil nº 4 al libro 3 pág. 370».

Dénia quan la futura escriptora era encara un nadó i va ser a la capital de la Marina Alta on va transcórrer la seua vida fins a iniciar els estudis de magisteri, a la ciutat de València.

Hem dit Ivars, ja que els progenitors estan ben documentats amb el cognom Ivars,³ encara que a l'acta de naixement d'Anna Maria el cognom originari es transforma en Ibars, un canvi causat segurament pel fet que l'escrivà encarregat de fer-ne l'apuntament devia desconèixer el cognom o li devia resultar més familiar la variant amb *b*, de manera que es va produir l'errada ortogràfica. Però aquesta equivocació de transcripció, que podria considerar-se merament anecdòtica, va captar l'interés d'alguns dels estudiosos ibarsians pel fet d'anar lligat, d'alguna manera, al perllongat enfosquiment que s'havia projectat sobre el lloc de naixement a què acabem de referir-nos, i al fet que aquesta mena d'*equivocació administrativa* no va ser mai explicitada —i molt menys qüestionada— per l'escriptora, que va llegar, sense cap tipus d'esmena, aquella *b* a la seua descendència.⁴

Aquestes singularitats de naixement ens va semblar que convergien amb una, cada vegada més plausible, relació privilegiada dels Ivars amb els seus patrons. De manera que, si més no simbòlicament, la *b* del cognom de Maria s'emmirallava amb la *b* d'Arguimbau. Reforçaria aquesta hipòtesi un conjunt d'elements biogràfics però també, i potser més decisivament, una profusió d'indicis literaris. Així, rere aquesta relació privilegiada, i més enllà de la simple satisfacció pels serveis prestats, hom intuïa que podria amagar-se un lligam molt més estret, un vincle de paternitat. Una sospita que per primera vegada va ser recollida i plantejada per Maria Lacueva, a partir de les aportacions que li havíem fet diferents estudiosos ibarsians per a la seua tesi doctoral:

[...] La raó per la qual aquesta família (Arquimbau) va donar a la jove Ibars un tracte tan preferent continua sent un enigma, encara que alguns

---

3 Com podem veure-ho, a tall d'exemple, en l'acta de defunció del pare.

4 Segons testimoni d'algun conegut, la seua filla Raquel, interpellada en una ocasió sobre aquell Ibars amb *b*, el va justificar com a forma genuïna del cognom i signe d'una certa *distinció*.

elements, com el seu naixement lluny de Dénia, [...] i algunes traces que trobem en la seua obra poètica..., i sobretot narrativa —nens trobats, per exemple a *Vides planes*, secrets i favors entre criat i propietari, evidents a *L'últim serf*— ens podrien fer pensar què, en realitat, Ibars va ser engendrada per un Arquimbau: és ben sabut que, aleshores, eren certament habituals les relacions sexuals, consentides o no, entre el servei femení i els senyors. [...] Aquesta és, és clar, només una possible lectura i a hores d'ara no s'han trobat suficients proves o testimonis quer ens ajuden a contrastar definitivament aquests indicis (Lacueva 2013: 90-91).

Un primer element biogràfic que abona aquell «tracte tan preferent» el constituïria el fet prou insòlit que la filla d'una família humil —de simples servents— i que tenia a més una altra filla, arribara a fer estudis superiors; a la qual cosa cal afegir la qüestió de gènere, és a dir, el fet que l'accés a aquests estudis era relativament inusual en aquella època per a les dones en general. La raó, segons algunes informacions orals, seria el fet que Maria Ibars havia manifestat, ja de ben joveneta, una forta inclinació per la lectura i unes bones dots per a l'aprenentatge, cosa que decidiria els pares a fer els esforços necessaris per possibilitar la seua formació fins a accedir a l'Escola de Magisteri de València on, finalment, assoliria el títol de mestra. Això però, algunes testimonis hi afegien la possibilitat que l'encoratjament, i fins i tot alguna mena d'ajut, dels Arquimbau fora determinant. Una altra mostra molt significativa de l'estret lligam entre Maria Ibars i els Arquimbau⁵ el constitueix el fet que Maria Arquimbau de Diego va fer de testimoni en el casament de la nostra escriptora.

En el moment del naixement de Maria Ibars tant la mare com el pare treballaven com a servents dels Arquimbau⁶ i així romandrien, amb l'excepció

---

5 El cap de família, dels Arquimbau era Juan (també anomenat John) Arquimbau Busquet (1844-1920), un important comerciant denier de productes agraris que sembla que va arribar a Dénia procedent de Broklyn. Va tenir dues filles Mary (Maria Josefa) i Agnes Arquimbau Harvey que es van casar amb els germans, Francisco i Luis de Diego Carsi, membres d'una família principal de la burgesia emergent de la ciutat de Xàtiva.

6 Així, a l'acta de naixement de l'escriptora feta a requeriment del pare, aquest hi consta com a «sirviente».

d'uns anys indeterminats —tot fa pensar que pocs— en què el pare, segons diverses informacions, va exercir de carrabiner,⁷ una ocupació de la qual no tenim cap informació concreta però que sembla estar també relacionada amb el suport de l'amo, bé a l'hora d'accedir-hi o bé en deixar-lo per a anar a treballar al magatzem.⁸ Després, i ja sense interrupcions, Joan Ivars va anar afermant-se en la condició d'home de confiança de l'amo fins assolir el lloc d'encarregat del magatzem de pansa.

Aquesta peripècia vital de la família Ivars sembla traspuntar al llarg de l'obra de la nostra escriptora fins a esdevenir un factor essencial a l'hora d'establir possibles explicacions a aquella problemàtica de l'origen. Més enllà de la significativa recurrència del *topoi* dels xiquets sense pares coneguts, il·legítims, trobats, afillats, fruits d'una violació..., és en la narració curta *La presa* i la novel·la *L'últim serf* on trobem els elements més rellevants que poden ajudar en aquesta tasca interpretativa.

En primer lloc, cal assenyalar que, encara que no es tracta de textos escrits al final de la seua vida sinó més o menys enllestits en dècades anteriors,⁹ són els darrers que es van publicar —de fet, pòstumament— en 1965 i 1966. Cosa al darrere de la qual podria haver-hi una certa dosi de *prevenció* a cau-

---

7 Segurament a la zona costera de les Rotes, encara que no és del tot descartable que també haguera estat destinat, potser en un temps anterior, a la zona de la Fustera de Benissa i Calp.

8 Les poques informacions que sobre aquest fet hem pogut recollir són fetes des d'un alt nivell d'incertesa. Així, el mateix fill de Maria Ibars creia recordar que l'avi havia treballat de carrabiner, però no va poder precisar el lloc exacte ni la època en què va fer-ho. Segons el net: «possiblement va deixar el treball per a defugir el trasllat a Àfrica, i passà com a encarregat als magatzems de pansa dels Arguimbau». Però la Guerra de Margallo o primera guerra del Rif es desenvolupa entre el 1893-1894 i, com hem vist, un any abans, en naixer Maria, el pare ja era servent dels Arguimbau. Podria ser que passara a treballar de carrabiner, amb el suport dels Arguimbau, i que ho deixara, també a instància dels senyors, els anys 1896-1898 per por de ser mobilitzat en les guerres de Cuba i, sobretot, de les Filipines, on la darrera guarnició que va defensar la sobirania espanyola sabem que va estar formada en una bona part per carrabiners.

9 *La presa* es va publicar amb data d'acabament «Rota. Penyamar. 1945» i de *L'últim serf*, tenim constància que el 1958 ja era a punt per a la seua publicació i, encara més, arranca dels mateixos inicis literaris ibarsians ja que hi incorpora, de forma més o menys modificada, cinc de les narracions curtes publicades entre els anys 1935 i 1936, com vam indicar en el pròleg de *Contalles. A l'ombra del Montgó*.

sa de l'existència, més o menys velada, de fets referits a delicades *qüestions personals*.

Abundant en això, cal considerar les reticències de l'escriptora a l'hora de dotar d'un pròleg *L'últim serf*. Una *por* que la va fer decantar-se, finalment, per una breu nota introductòria, «A manera de pròleg», feta per ella mateixa¹⁰ en què l'escriptora té bona cura de remarcar que el text és de ficció:

Este llibre no és història. No és biografia. Sols és una novel·la. Tot allò que es diu, separadament, res no és veritat ni fidel; ni el temps, ni els assumptes, ni l'element humà, ni les circumstàncies. El conjunt pot ser una època.

Este llibre ha estat dictat pel subconscient que servava un barrejat de totes aquelles coses esmentades i que han estat arranjades i arredonides amb llibertat novel·lesca.

Són més de mig segle de coses potser mal vistes, mal oïdes, mal contades, mal compreses, i ara... ¿mal recontades? (Ibars 1993: 39).

Aquest interès per posar en relleu la component literària hi deixa entreveure —precisament per la força que posa en l'emascament— una inquietud respecte a la recepció, a les lectures que podien derivar-se del fons real, històric i biogràfic que conformava la base de la narració. Un desassossec que, certament, podria tenir la causa en l'adscripció de l'obra al gènere de *novel·la social* (el tractament del desvetllament de la consciència obrera deniera, la descripció de les seues condicions de vida i treball... constituïa certament, en ple franquisme, un tema especialment relliscós); com també podria preocupar-la el fet que en l'obra aparegueren una munió de personatges moltes vegades identificables, *reals*, extrets de la societat deniera de l'època, i que podien molestar-se si s'hi veien reflectits d'una manera que consideraren negativa o distorsionada.

---

10 Així, l'agost de 1958 escrivia a Sofia Salvador per a suggerir-li la possibilitat que en fera el pròleg però, finalment, el gener de 1959 li comunica la seua inclinació de no acompanyar la novel·la amb cap pròleg dels habituals: «*L'últim serf* no sé qui el prologarà, em dóna una mica de por; crec que sols durà unes paraules meues».

Però, el que ens sembla determinant a l'hora d'entendre aquella «por» serien les referències concretes, tot i que literaturitzades, al seu àmbit familiar; singularment les peripècies del pare, convertit en protagonista del relat.

Efectivament, el relat s'articula sobre el binomi Amo (Jordi Baltimore, *el Maltés*, *alter ego* de Juan de Arguimbau) / Serf (Batiste, *alter ego* de Joan Ivars, el pare de l'escriptora), Una identificació que l'escriptora vol deixar tan clara que arriba a fer morir Batiste el 19 de juliol de 1926, just el dia de la mort del seu pare.

Una relació de confiança que recorda la dels pares de l'escriptora amb els Arguimbau, en la qual l'actitud servil del criat respecte de l'amo destaca de manera tan preeminent que constitueix sens dubte el motiu del títol, *L'últim serf*. Hi trobem, d'una banda, l'afirmació del caràcter ja agònic d'unes relacions de treball tradicionals, basades en la fidelitat, en les quals Batiste encarna a la perfecció la condició d'últim espècimen de vassall —i ací convé recordar que aquella submissió al senyor comportava sovint una certa disponibilitat sexual? D'altra banda, hi ha la constatació de la puixança d'un nou model socioeconòmic, un *nou temps* representat pels treballadors més joves partidaris de l'autoorganització en sindicats i per la lluita reivindicativa d'unes millors condicions socials i econòmiques; un posicionament representat, significativament, pel nebot de Batiste, que es converteix en el líder sindical i promotor destacat de la vaga als magatzems i que té, així mateix, el seu correlat amb uns cosins de l'escriptora que van tindre un paper destacadíssim en el lideratge del moviment obrer i de l'esquerra deniera d'aquella època.

D'aquella relació quasi feudal, que sembla mantenir-se fins i tot després de la mort,¹¹ destaca un afer tórbol, «el secret de l'amo», que constitueix l'índex que abona més clarament la «sospita de naixement» de què parlem: Jordi, recolzat en aquell vincle de domini sobre Batiste, li fa signar un document on, sense saber-ho, es fa responsable de paternitat «d'aquella filla, [...] a la qual (el senyor) feia aplegar diners anònimament pel mateix Batiste». Aquest

---

11 Al darrer capítol, l'ànima de Batiste es troba amb la del Maltés i les darreres paraules del serf, que clouen l'obra són: «No puc seguir amb ell? Sempre havem viscut junts —pareixia suplicar l'últim serf».

document serviria per a deslliurar l'amo de tota obligació quan el marit de la filla il·legítima reclama una reparació econòmica. Com la senyoreta Clemens explica a Àngela: «El meu papà s'ha burlat bé, perquè ha entregat a l'advocat un document en què el pare de la xica declara que és ell i, com no té dos pesetes i el que volien era hisenda, pareix que s'ha aquietat». Batiste i la dona van viure la resta de la vida amb el pes d'aquell parany i amb l'esperança que allò els suposaria una compensació que el mateix amo havia suggerit però que mai no va arribar.

Ja ens hem referit al període indeterminat en què el pare de la nostra escriptora va treballar de carrabiner. Aquest és un element que també ens sembla rellevant respecte a la incògnita de naixement de Maria Ibars perquè és pot relacionar amb la seua darrera narració *La presa* (1994: 119-124) publicada, com ja hem dit, també pòstumament. Xor, el protagonista, fa de carrabiner en el tram coster que va de l'Almadrava de Moraira al penyal d'Ifac i que enclou tota la façana costera de Benissa. Havia nascut per aquelles platges i es va fer carrabiner atret per històries que parlaven dels guanys substanciosos aconseguits pels guàrdies amb les «preses» que feien als contrabandistes, que abundaven en aquella contrada.¹² Un dia va aconseguir un bon botí i «Si es repetiren! I ja no pensà en res més que en el contraban». Una nit que estava pescant sol, fora de servei, s'esdeingué el fet cabdal d'aquesta narració: va ataüllar la vela d'una barqueta que navegava de forma indecisa i, finalment, arriava la vela i feia uns sospitosos senyals de llum; Xor se li acosta amb la seua llanxeta i va manar l'alto. En resposta a l'intent d'escapolir-se per part del tripulant del llaüt, Xor dispara i el mata. A dins la barqueta, que va enfonsant-se irremeiablement, hi va trobar «la presa» una xiqueta acabada de nàixer i una cartera amb documents i diners. Una xiqueta que Xor i la seua dona digueren que se'ls havia confiat i que afillarien. Dels papers, «dentellats intencionadament» només pogueren aclarir una possible procedència eivissenca i que la xiqueta venia «de família principal i fruit d'un fet secret».

---

12 En aquests guanys *irregulars* hom podria entrellucar la raó per la qual podia resultar atractiu el treball de carrabiner.

Una lectura més *literal* d'aquestes dues històries sembla suggerir què el suposat «origen secret» de l'escriptora fora el resultat bastard d'una relació del senyor, que es resoldria fent-la passar com filla legítima dels servents. Això acordaria també amb aquell boirós naixement a València, ja que els senyors podien haver-se emportat la mare a la capital, uns mesos abans, perquè l'embaràs (en realitat inexistent) i el consegüent naixement no despertaren cap sospita. D'altra banda, aquest supòsit s'adiu també amb l'episodi de *L'últim serf* on na Clemens parla amb Àngela, la dona de Batiste, i li demana que faça de mitjan-cera amb una jove treballadora del magatzem per tal que accedira als desitjos del fill que ja començava a sentir-se atret per les dones, «jo voldria proporcionar-li una bona ocasió, res tirat, un començ... Li pagaria bé», i quan Àngela s'hi nega, escandalitzada, la senyoreta se'n riu i tracta de calmar-la, «si allò era molt corrent en altres bandes, mil ocasions tindria. Fins els reis tenien molts bastards que sempre eren protegits». Finalment, encara tenim la figura d'Anna Maria, a *Vides planes* (Ibars, 1962), potser el personatge de l'obra de Maria Ibars que millor representa l'arquetip de mare, que afilla i cria exemplarment Montgonet, paradigma de tants xiquets trobats com hi ha a l'univers ibarsià. Perquè, com veure'm més endavant, l'amenaça permanent d'abús sexual de l'home cap a la dona duu Maria Ibars a desenvolupar un model de mare sola i a la valoració d'una *maternitat* deslligada de l'engendrament com a condició essencial. Com ja vam dir al seu dia

Sembla com si Maria Ibars volgués deixar patent que el sentiment maternal de la dona és un fet autònom, que es pot desenvolupar, fins i tot de forma més plena, sense haver de passar per l'acte biològic de la concepció, que pressuposa, és clar, l'acte sexual. Una maternitat sense sexe... (Mulet, 2002).

Això explicaria perfectament la plena adhesió de la nostra escriptora a la seua mare, encara que no fora la seua procreadora biològica. Però la hipòtesi avançada per Lacueva, —per a la qual, com ja hem vist, l'engendrament de Maria seria el resultat d'una relació, consentida o no, de la mare amb un Ar-

guimbau— podria comptar amb l'aval indirecte en una carta que Maria Ibars va adreçar a Sofia Salvador,¹³ on diu «Prega per mi, Sofieta, que em prove açò i que detinga el mal final que han tingut molts familiars meus: La paràlisi»”. Això, en cas de referir-se a la branca de la mare, abonaria l'existència d'una herència biològica; malauradament, el temps passat i les dificultats per trobar-ne testimonis ens han impedit d'aconseguir cap informació.

Siga com siga, l'afirmació de Maria Lacueva que «a hores d'ara no s'han trobat suficients proves o testimonis que ens ajuden a contrastar definitivament aquests indicis» roman plenament vigent. I pot ser no és tan rellevant l'esclariment d'aquesta sospita raonada sobre el fet particular de l'origen de l'escriptora com el fet inqüestionable que aquesta angoixa viscuda i persistent s'estén també sobre el conjunt de la seua obra, en la qual trobem un riu de xiquets abandonats, afillats, fruit d'una violació, estigmatitzats per l'aparent desaparició del pare... El tema dels xiquets amb un origen obscur esdevé nuclear i recorre d'una forma gairebé obsessiva el conjunt de l'obra ibarsiana, fins al punt d'arribar, en el cas d'alguns personatges femenins, a ser el desencadenant de la bogeria.

Una angoixa que, finalment, podem veure ben reflectida en la vessant poètica de Maria Ibars com ara, de manera força explícita a «Pomell de dolor» de *Poemes de Penyammar* (1949): un roser ha nascut dins unes paleres que punxen i foraden els seus pètals. Una xiqueta endolada —imatge de la poeta— fa un pomell d'aquelles roses torturades i se'l posa d'ornament; i diu que les roses li son germanes per una idèntica «ferida de naixement»:

Que punxen les roses?
Té igual! No hi fa res!
Cap cosa en la vida
No li ha costat menys.

---

13 La carta està datada el 12 de novembre de 1959 i escrita des de Madrid, on es trobava amb la seua filla Raquel.

Al pit adornat
El cor fa botets;
les roses germanes
li fan un gran bé
amb flaires que porten
un goig tan novell
a igual flor, ferida
en son naixement.

3. Trets de caràcter i peripècies vitals

La zona d'ombra sobre el naixement de Maria Ibars, que acabem d'analitzar, sembla prefigurar ja, de forma ben patent, l'existència d'una trajectòria vital jalonada per un seguit de circumstàncies vitals atípiques que dibuixaran una personalitat *sui generis* i un mode de vida també farcit de trets singulars. A més d'aquella llacuna inicial volem ressenyar ara un altre fet que també sembla ben rellevant: la voluntat d'anonimat que, segons diversos testimonis del seu entorn més íntim, la nostra escriptora va expressar davant la seua mort i que es va concretar a demanar que la soterraren al cementeri de Benimaclet, en el mateix nínxol on des del 1935 es trobaven les despulles de sa mare,¹⁴ i en la decisió, ben singular, que el nom i les dades de la mare foren les úniques que seguiren a la làpida. Amb això, ben simbòlicament, l'enigma de la naixença s'engalzava amb el desig que s'esvaïra finalment el seu rastre, del tot barrejada amb les cendres de la mare.

En l'entremig, ens trobem una vida assetjada per diferents entrebancs: una salut precària (cansament, mal de cap, diabetis, temor d'una paràlisi progressiva...) i una turmentada vida anímica i sentimental (sofriment, amargor,

---

14 La seua filla Raquel, en una carta adreçada a Sofia Salvador per a comunicar-li la mort de la mare, diu: «Está enterrada donde la abuela. En Benimaclet. Allí la tenemos en la tierra que pisó tantas veces con los tuyos, cuando tu eras niña. Lo había dicho muchas veces y yo procuraba formarme una idea de cual hubiese sido su gusto. Creo que en medio de todo se encuentra mejor así...».

tristesia, pena...)¹⁵ que aconduïxen l'escriptora a emmotlar-se en una solitud cada vegada més punyent (desafecció dels components masculins de la família, progressiu aïllament en la vida social i cultural...). Beatriu Civera, escriptora i amiga de Maria Ibars, recordava una confessió de la nostra escriptora que la va colpir: «jo soc una ànima solitària».

Evidentment, aquesta solitud té una vessant apesurada que amara la creació ibarsiana, però també sembla evident que aquell pesar trobava una oportunitat d'alleujament i cura en el procés de creació. Indirectament, l'amic Carles Salvador s'hi refereix, al «Pòrtic» de *Poemes de Penyamar* quan diu, referint-se a la lírica de Maria Ibars: «La seua poesia subjectiva és notabilíssima —vegeu algunes mostres en aquest mateix volum— i si no s'inclou és perquè el present volum, per tal de mantenir una certa unitat temàtica i estilística, solsment és compostat de marines i paisatges»; així mateix, pel testimoni oral de Sofia Salvador, sabem que ell mateix la va animar a destruir alguns poemes per considerar-los excessivament «personals» i «descarnats». Tot i això aquest component adolorit de la poesia ibarsiana és manifesta de manera punyent en un grapat de poemes,¹⁶ alhora que tenyeix amb més o menys força bona part del conjunt de l'obra creativa. Una bona mostra d'aquesta vessant ombrívola la trobem, per exemple, en «Pluja», un poema prou conegut de Maria Ibars que es va incloure en *Poemes de Penyamar* i que era una variant de «Tristors», un dels primers poemes publicats per la nostra escriptora, al gener de 1936, en *Las Provincias*¹⁷ i en *El Vers Valencià*.

---

15 Tota una llista de destrets, tant físics com anímics, dels qual tenim bona constància en el conjunt de cartes que l'escriptora va enviar al llarg dels anys a Carles i a Sofia Salvador.

16 A tall d'exemple assenyalaríem, dins *Poemes de Penyamar*, «Tragèdia d'una rosa» i «Pomell de dolor» el poema que ja hem analitzat en l'apartat anterior. Com també —d'altra banda— «Desolació», un poema del qual tenim constància des del 1943, encara que es va publicar el 1961 (*La Marina*, 92).

17 En la secció «De la nostra terra» que coordinava Carles Salvador.

<p>«Pluja»</p> <p>La pluja seguida la terra punxava; per cada ferida son perfum llençava.</p> <p>Plovia! la terra enfosquida, esglaiada, donava tristor.</p> <p>Mon cor Sentia l'angúnia endinsada que porta el dolor.</p> <p>Quin amorós neguit vore el món plorar! Ploure seguit, seguit, sense llamps ni tronar!..</p> <p>Color gris han pres terra, cel i mar i tot forma un vel gris i gris només</p>	<p>«Tristors»</p> <p>La pluja violenta La terra punxava; Per cada ferida Son perfum llençava.</p> <p>Plovia: La terra enfosquida, esglaiada Donava tristor. Sentia Mon cor, eixa agonia endinsada Que porta el dolor. La pena De la terra —ombres, esglai, perfum Tindrà el seu consol, Quan plena de la glòria radiant de la llum la tornarà el sol. Mon cor que son amor ha vist oblidat plora sense treva i mor perquè ja no espera ni pietat de l'ànima teua. La flama del cor que la ditxa ens dona, qui la mantindrà si amor l'abandona</p>
--	---

Mentre que les tres primeres estrofes es mantenen pràcticament inalterades, les dues darreres són totalment noves i substitueixen l'estrofa final d'aquell primer redactat de «Tristors». Si la versió de «Tristors» feia una referència explícita al desamor, en «Pluja» —la versió diguem-ne definitiva— s'esvaeix aquell referent concret per a assolir un estat més pur, d'afligida malenconia, que

fon l'estat d'ànim de la poetessa amb el de la natura. Un pesar que va acompanyar gran part de la vida de Maria Ibars, l'evidència del qual la trobem en la correspondència amb la família Salvador quan, per l'estiu del 1944, els comunica un problema de salut, lligat ben explícitament a un component anímic: «no escric ni faig res. Algun esforç perquè (no) estiguen trists al meu *alrededor*» i continua parlant de l'«amargor» que l'envaeix, amb una frase colpidora «que ens pot desbordar la pena».

Tanmateix, ni els problemes físics ni la turmentada vida anímica i sentimental duen Maria Ibars a l'anorreament enfront de l'adversitat. Contràriament, la seua capacitat de resistir i d'alçar-se contra aquestes penalitats sembla afermar la fortalesa del seu caràcter. Així, podem llegir en diferents cartes a la família Salvador: «No vull debilitats ni vacil·lacions» (2-9-1946) i, anys després, amb motiu de parlar del cansament que la domina, fa una enumeració de les activitats quotidianes que constituïen les eines per a combatre l'abatiment: «Mirar la mar, el cel, cavar, segar, podar (fent més mal que bé), llegir i escriure amb nou entusiasme *algo* en valencià» (4-7-1955). Heus aquí el seu antídoto contra l'adversitat: literatura, relació amb la natura, i especialment la mar. A aquesta fortalesa de caràcter es refereix Francesc Alcayde, amic de l'escriptora, en el «Pròleg» que va fer a *Vides planes*. Descriu una personalitat que ell veu determinada en bona part per l'estoïcisme i, doncs, sotmesa a un cert fatalisme:

Maria Ibars sap què és l'estoïcisme i ella mateixa està fa molts anys practicant aquesta filosofia, vull dir: vivint-la. Maria Ibars sap molt bé la profunda significació del «sustine et abstine», 'aguanta i renuncia'.

...

Plegar-se fortament a les realitats i adoptar una actuació resolta i decidida, que és el «sustine et abstine», que és la bandera, la senyera i consigna de tot l'ideal de l'estoïcisme. El ver estoic, el pur, és incommovible i verament feliç. Les paraules del cordovés Sèneca són inoblidables: «Què és la sabiduria Estar sempre en un mateix voler i no voler».

També l'estoic es troba absorbit pel destí i per això és fatalista [...] Cal plegar-se a allò que és necessari perquè és perdre el temps lluitar contra allò que té que passar. (Alcayde, 1962: 7-14)

En aquest context vital de resistència i alhora de resignació, cal emmarcar la importància que per a Maria Ibars va tenir *Penyamar*, la casa que, a la primeria de la dècada dels quaranta, es va construir a les Rotes. Si com ja hem apuntat, per a Maria Ibars, la creació literària constituïa també una mena de teràpia i la voluntat d'entotsolar-se en un refugi enfront de les agressions físiques i anímiques que li produïa la vida, *Penyamar* havia d'esdevenir el lloc privilegiat on conflüen aquelles dues necessitats. Una mena de bàlsam —si no guaridor, almenys alleujador— i també d'«habitació pròpia» en el sentit woolfià, de gresol per a la creació literària. A prop de Dénia, però en el camp, a l'ombra del Montgó i a tocar de la mar, *Penyamar* es constitueix en l'epicentre de l'espai que emmarcarà l'univers literari¹⁸ de Maria Ibars; un projecte literari que intenta, en certa mesura, fondre peripècia vital i ficció literària tal com assenyala, molt encertadament al nostre parer, María Luisa Villanueva (1997: 421):

[...] à la frontière de la facticité et de la fiction [...] il s'agi de rendre littéraire le souvenir, l'anecdote, le vécu [...] afin de construire la propre identité [...], l'identité d'un peuple [...] ou la propre expérience [...] pour la sauver de l'oubli, de la platitude [...] transformer les existences en Vies et de leur conférer la transcendance de l'Archive.

4. Trets ideològics i posicionament sociocultural

L'ofici d'escriptora era, ja ho hem dit, una vessant essencial en la vida de Maria Ibars però, en el context ideològic i social que li va tocar viure, el fet que una dona participara activament en la vida pública, en tasques intel·lectuals, artístiques, científiques..., era un element pertorbador, considerat anòmal i, en conseqüència, un risc gairebé inevitable d'estigmatització social. Això encara esdevé més rellevant si tenim en compte l'evident retard en la incorporació de la dona

---

18 De fet, l'obra de Maria Ibars suposa un intent de literaturització tan profund i integral com no s'havia fet mai encara de la geografia i la societat de Dénia i la Marina Alta.

a la literatura, tant dins el context de l'estat espanyol com respecte al conjunt de l'àmbit general de la literatura catalana i, especialment, al País Valencià.¹⁹

Per això, ja en 1991 déiem que «la dona que es llençava a escriure havia d'enfrontar-se a un conjunt d'entrebancs per assolir allò que Virginia Wolf qualificà de *condicions materials i immaterials* de la creació» (Mulet, 1992d). De les condicions materials amb què ho va afrontar Maria Ibars, ja n'hem dit alguna cosa (l'«habitació pròpia» de Penyamar o la independència personal — tot i que costosa— que li va donar la fallida matrimonial i la relativa suficiència econòmica del seu treball com a mestra). Més difícils d'afrontar li degueren resultar les condicions immaterials que condemnaven la dona a la invisibilitat social: haver de superar els propis fantasmes o els prejudicis socials pel que fa a la mentalitat popular, i també la menysvaloració i desqualificació teoritzada des de les elits intel·lectuals, en definitiva, una hostilitat social contra la intervenció pública de les dones (polítiques, científiques, artistes, literates...) a les quals se'ls atribuïa un *caràcter sexual anòmal*; per dir-ho, per exemple, amb paraules de Gregorio Marañón «rasgos del sexo masculino, adormecido en las mujeres normales, y que en ellas se alza con anormal pujanza».

Maria Ibars no degué escapar a aquesta mena de blasme d'intentar desqualificar la dona que gosava mostrar-se independent, lliure, qualificant-la de «rara», amb inclinacions lèsbiques. En *L'últim serf* trobem un episodi ben explícit d'això a propòsit de Na Clemens quan, en passar a prop d'un grup de treballadores del magatzem, aquestes murmuren entre elles:

Una altra resà admirant-la:

— Tan guapa i diuen que fugí al marit...

— Alguna cosa hi haurà... —sentenciaven unes anyades pensant en la fama de tribada que voltava la preciosa senyora.

---

19 De fet, quan Maria Ibars publica els seus primers escrits (1935-1936), en el món literari valencià només hi havia el precedent de sis col·laboracions femenines (estricteament episòdiques i ben allunyades, pel que fa a la qualitat, dels escrits ibarsians) dins la col·lecció «Nostra Novel·la». Anne Charlon (1987 i 1990) situa l'aparició de la novel·la femenina en català al País Valencià (com també a Mallorca) a partir dels anys 1955-1956, i ho fa amb les aportacions de Beatriu Civera i Maria Ibars.

El posicionament de Maria Ibars respecte de Na Clemens resulta interessant, perquè s'hi podria establir una certa ambigüitat en relació amb la pròpia escriptora: la filla de Jordi el Maltés representa, d'una banda, el model de «fútil modernitat» d'algunes dones burgeses que la nostra escriptora avorreix i contraposa amb la fermesa en el valors i la integritat de les dones humils, treballadores però, d'altra banda, no pot deixar de traslluir un cert esguard de reconeixement i d'admiració pel que fa a determinats trets com la pràctica d'esports de mar, l'aprenentatge de llengües, i sobretot la seua divergència respecte al model de matrimoni tradicional i la desafecció respecte del marit.²⁰

Això enllaça amb el tractament que Maria Ibars dona a la vida conjugal en la qual —amb l'excepció de les comptades i episòdiques ocasions en què trobem matrimonis reeixits o ben avinguts, que fan de contrapunt o són presentats com a *mal menor*—, hi predomina una valoració negativa que fins i tot redueix el vincle conjugal a la dialèctica d'opressió-agressió que, a parer de la nostra escriptora, regeix la relació entre l'home i la dona. L'exemple paradigmàtic d'aquesta mena d'aversion matrimonial el trobem en *Vides planes* (Ibars, 1962: 156-160), en el matrimoni de Maleneta i Manolo, la relació sexual dels quals rep un tractament semblant al de les múltiples violacions que trobem en el conjunt de l'obra ibarsiana:

Allò era amor? [...] aquella tramuntana que passava per ella satisfent tan sols el seu instint de mascle presumptuós, sense assaborir el delit de cada moment i sense reparar si la intimitat d'ella despertava al plaer. La decepció, la paor, el fàstic potser, se li va quallar a la mirada [...] Però encara és més radical la desqualificació pel que fa al maltractament psíquic: «l'anihilació en gelat, lenta, per desamor i disgust de la vida, la més cruel als esperits de sensibilitat refinada. Fer morir; no, matar».

---

20 En definitiva, encara que la nostra escriptora se sentia atreta per l'ascens social i cultural, cosa que l'acostava al perfil de la senyora burgesa, culta i amb determinats atributs liberals, la seua sensibilitat i la seua moral la decantaven decididament cap aquelles «dones d'extracció popular», tan íntegres, humils i treballadores.

Podeu veure tot això, més desenvolupat en Mulet 1993.

D'altra banda, aquesta estigmatització social de les dones que gosaven desafiar el confinament en l'esfera privada s'agreujava si exercien una funció pública, cosa que exigia *exemplaritat*, i això afectava especialment les dones ensenyants. En aquest sentit resulta ben rellevant el fet que, segons alguns testimonis, la nostra escriptora va ser denunciada i va haver de patir una inspecció, ja en els darrers anys de la seua destinació a la Font de la Figuera, pel fet de fer classe a homes que es preparaven per a les proves de selecció a carters, cosa no permesa a les mestres.

En aquest context hostil,²¹ el suport o *apadrinament* d'un escriptor amic facilitava, moltes vegades, la introducció de les dones escriptores en el món literari i cultural. En el cas de Maria Ibars, aquest paper afavoridor va ser exercit per Carles Salvador. L'escriptor i gramàtic valencià havia estat company i amic de Maria Ibars durant els estudis de magisteri (1909-1911) i quan es van retrobar, pel trasllat de tots dos a València, el 1934, Carles Salvador —que havia esdevingut una figura cabdal en el redreçament lingüístic i cultural valencià— va tenir un paper fonamental de mediació i *apadrinament* en la incorporació de la nostra escriptora al món civicocultural valencià, així com en l'estímul i el guiatge de la seua incipient tasca literària²² i en la gestió de la publicació dels primers textos ibarsians. Aquesta estreta relació, que va durar fins la mort de l'escriptor, i encara es va prolongar en l'amistat amb la seua filla Sofia, ha estat objecte d'estudi en treballs anteriors (Mulet, 1992a i 2016) tot i que, al meu parer, encara existeixen algunes interessants vies de recerca inexplorades.

Aquella primera irrupció de Maria Ibars en la creació literària mostra una singularitat prou remarcable. De fet, aquells primers escrits publicats de la mà de Carles Salvador van ser represos i integrats, amb variants més o menys importants, al llarg de les obres posteriors. Ja hem vist el cas del poema «Tris-

---

21 Que, de vegades podia inclinar la dona escriptora a l'ús d'un pseudònim masculí, a la inhibició, a l'emudiment, a pertorbacions psíquiques i fins i tot al suïcidi.

22 En aquest sentit, sembla molt probable que Carles Salvador l'animara a deixar de banda el vel defensiu del pseudònim —que podem constatar en alguns dels seus primers escrits, encara inèdits— i decidir-se a signar, des del primer moment, les publicacions amb el seu propi nom.

tors» però, cosa més rellevant encara, cinc de les deu narracions curtes publicades el 1935 i 1936 es van incloure anys més tard en *L'últim serf*²³ com si volgueren, amb la seua presència a l'inici i al final, abraçar l'obra narrativa completa de Maria Ibars. No és difícil veure ací un cert caràcter recurrent del projecte literari ibarsià —pel que fa als temes, l'espai i els personatges— que sembla contenir de bon començament, encara que fora en un estat embrionari, la voluntat de bastir un univers literari que l'escriptora deniera va etiquetar amb aquest subtítol compartit: «A l'ombra del Montgó».

Un univers literari que Maria Ibars construeix a manera d'un trencadís, fet de textos fragmentaris, amb un fil discursiu acumulatiu que tempteja entre el caos i avança —com hem dit en altres ocasions (Mulet, 1992d, 1993 o 2002)— aplicant el que Yates anomenava «mètode del contista» i que s'emparenta, com bé va assenyalar María Luisa Villanueva (1997: 449) «à une approche narrative chère au genre des “récits de vie” et a l'écriture de la mémoire». Un projecte on l'escriptora amalgama l'element ficcional amb l'experiencial per a desenvolupar una mena de tasca de *salvació*: l'intent de preservar, mitjançant el procés de literaturització, un món que veia amenaçat i amb el qual tenia intensos lligams afectius —les arrels— i, d'altra banda, intentar també una mena de *salvació personal* a través de l'expressió catàrtica dels propis neguits existencials mitjançant el recurs sublimador del discurs literari.

El resultat constitueix un aplec d'històries i llegendes, rituals i costums d'origen popular. Un cosmos habitat per un conjunt bigarrat de personatges submergits en el corrent col·lectiu, i també personatges singulars: solitaris, febles o marginals (nens, pobres, esgarrats, malaurats...), es tracta d'éssers turmentats que pertanyen a aquella vessant ombrívola de l'imaginari ibarsià i que quan arriben a situacions sense sortida poden abocar-se en la bogeria²⁴ o en el suïcidi.

---

23 Es tracta de «La màixquera del darrer dijous», «L'adivinatora», «Les agüetes de la raspa», «L'es-corçó» i «¿Mare? Fembra no més».

24 Aquesta solució extrema de la bogeria, tot i que s'explicita poques vegades, ha estat present des de l'inici en la creació de Maria Ibars, com ho prova «Follia», el relat curt publicat el 12 de maig de 1936 a *Las Provincias*, que acaba dient: «I involuntàriament recordem tots els neguits que ara tenim els assenyats, totes les follies que es raonen i es tracten de justificar, tots els raigs de malestar, tots els odis

Un repertori on les dones tenen un protagonisme abassegador i constitueixen una variada mostra de tipus femenins en la qual, com ja vam dir (Mulet, 2002):

[...] podem trobar l'exaltació de la dona humil i forta, arrelada a la societat tradicional, i també una afeció especial per determinats tipus de dona «heterodoxos», que van des de l'aristòcrata esquerpa i solitària a la vella solitària i rodamón, passant per venedores, endevinadores, remeieres..., fins arribar a les dones «dolentes», que també són tractades amb una mena d'afecte que deixa anar sobre elles una ombra positiva, o si més no un dubte, que en certa manera les salva.

Uns personatges femenins que Maria Ibars situa dins un *relat global* en gran part condicionat pel *perill del mascle*, és a dir, des del convenciment de l'existència d'una amenaça sexual que plana sobre les dones. De fet, aquest antagonisme gairebé irresoluble constitueix un dels eixos vertebradors més potents de l'obra ibarsiana. Un enfrontament que es construeix a partir del binomi Home (desig sexual instintiu, animalitzat, que aconduïx gairebé inevitablement a l'abús, la violació...) / Dona (desig de tendresa, sensibilitat i sensualitat, amb la fragilitat i indefensió que tot això comporta enfront d'aquell abús, violació... del mascle). Una dicotomia que acaba quallant en una tipologia dual en què trobem:

- les dones-víctimes, des d'aquella Maleneta de *Vides planes* sotmesa, com hem vist, a una mena de violació conjugal, passant per la Roseta brutalment violada i la Carmeta calumniada fins arrossegar-la al suïcidi; totes dues a *L'últim serf*).
- les dones-venjadores, entre les quals cal destacar la Resa de *L'últim serf* i la Roseta de «Flor de nisperer», que acabaran amb la vida dels seus abusadors.

desencadenats, tot l'estol de tristor, i pensem si per a somriure serà menester estar foll o si l'alegria s'haurà recollit als cervells pertorbats».

I entre els intersticis d'aquesta mena de camp de batalla trobem la celebració del cos i de la sensibilitat de la dona. Es tracta d'una sensualitat i d'una capacitat de gaudi ben diferent del mascle. Una exaltació amb un toc de voluptuositat que, gairebé sempre, es troba associada amb la mar, còmplice i amiga. Ho podem veure en aquesta descripció d'una jove adolescent, extreta d'una narració breu publicada en *La Marina*.²⁵

Viste su brevísimo traje de baño. Sus músculos, trabajados por los aires salinos y ardorosos, tienen el brillo atractivo de los broncecillos recién bruñidos: sus muslos en promesas, su espalda perfecta de muñeca con deseos de dejar de serlo; aura en los presentidos senos, brotes latentes en yemas primaverales, tentadores en los breves lienzos y leves tirantes. La pequeña Venus luce sus desnudeces, ofrenda a los elementos y sonríe...

Abans, en *Poemes de Penyamar*, ja trobem un altre poema de tema similar.²⁶ Es tracta d'«Adolescència». S'hi descriu d'una manera gairebé pictòrica, o fílmica, el «cos gentil / que nacre i rosa agermana» d'una joveneta que es banya a la mar. Les ones i el vent acaronen aquell cos de «carn nua» i «fredolica», que «s'engrandeix / fins a semblar / una clàssica escultura / que juga i lluita amb la mar». I en el poemari, a «La caleta recollida» assistim a un procés subtil de fusió eroticoamorosa entre la dona, que ara és «l'amada», i la mar, recollida a dins la cala. Els ulls de l'amada són «com espills que reflecten llum a l'aigua» i «el seu cos de deesa / dóna transparència a l'aigua», mentre que la caleta pren vida i es torna «rient i joganera» perquè el pit de la dona «tots el poemes esclata» ... i és que «també és amant l'amada»

---

25 «Es así...», *La Marina*, 106 (24-02-1962), p. 5.

26 I que ja havia estat publicat a l'*Almanaque de Las Provincias* (1945 per a 1946).

Finalment, en «Caire de medalla»,²⁷ tornem a trobar la figura ambigua de l'Amada que ara torna del bany «gentil i olorosa»; l'escriptora se li adreça, admirada, «Flairor de la mar / ¡quin caire et donava! / de coure esplendent. / Caire de medalla»; l'amada duia la pell besada pel iode i el sol «quan d'altres besades / encar verge estava» i la poeta, atreta, li besa una mà; «Estava salada. / ¿De sal de les aigües? / ¿De la teua gràcia?».

Arribats ací, podem convenir que no es pot encasellar Maria Ibars en una determinada tendència politicoideològica atesa la seua personalitat complexa i, de vegades, aparentment contradictòria. Volem, però, fer-hi algunes consideracions:

- La implicació cultural i literària de Maria Ibars es va mantenir en la línia marcada per Carles Salvador (i alguns membres del seu grup com Ricard Sanmartín); a la mort de l'amic, seguiria l'estela de Nicolau Primitiu i Gómez.²⁸
- Entre les personalitats amb què va mantenir una relació de certa continuïtat destacaríem Enric Soler i Godes, Beatriu Civera, Francesc Alcayde (veí de les Rotes), Felip G. Perles, Joan B. Sapena (director del setmanari *La Marina* d'Alacant), Vicent Balaguer, mossén Josep Espasa o Antoni Armell.²⁹

---

27 Es tracta d'un poema inclòs dins un recull que Maria Ibars va enviar a Sofia Salvador —la filla de Carles Salvador—, perquè en fera un pròleg destinat a una hipotètica publicació que mai no es va realitzar; encara que alguns d'aquests poemes van ser publicats finalment en *La Marina*, una gran part han romàs inèdits; pel que fa a «Caire de medalla», només les dues darreres estrofes van ser publicades en 1962, en l'esmentada revista, amb un altre títol, «Sal i sal». Sobre aquest poema podeu veure el meu article «Maria Ibars i la mar» (Mulet, 2013).

28 Es tracta d'un grup valencianista de resistència, de base democràtica i popularista que, a partir de 1949, va proposar una integració «tàctica» i «renovadora» a *Lo Rat Penat*, sense posar mai en qüestió la unitat de la llengua. una unitat que, ens consta, també compartia sense fissures la nostra escriptora.

29 És tracta d'intel·lectuals d'adscripció bàsicament valencianista, en bona part de procedència republicana, d'idees democràtiques, liberals o progressistes i, en la seua majoria, desvinculats del nucli intel·lectual dur del franquisme valencià.

- Va mantenir un compromís permanent amb l'ensenyament del valencià³⁰ i amb un model d'escola renovadora.³¹

- La seua defensa de les dones enfront de les agressions masculines, que ja hem analitzat en aquest treball, així com la seua aportació al desenvolupament del punt de vista de *la diferència*, és a dir, la manera particular amb què cada sexe es descriu i descriu el sexe oposat.³²

- La seua religiositat és, segurament, el tret més evident de la seua personalitat. El veiem reflectit arreu de l'obra i se'ns presenta estretament lligat a la *religiositat popular*, com un dels ingredients essencials d'aquell món tradicional que l'escriptora veia en perill de desaparició. Resulta molt significatiu, a l'hora d'intentar aclarir en què consistia aquesta opció d'espiritualitat, el fet que en el recordatori de la seua mort, just davall del nom, hi trobem escrita la proclamació de la seua condició de *Terciaria Franciscana*,³³ una pertinença de la qual només tenim notícia per aquesta declaració pòstuma.

- Maria Ibars només ha deixat entreveure en comptades ocasions alguna mena de posicionament social.³⁴ Pel que fa a la confrontació polí-

30 Com podem veure en les manifestacions de Jordi Valor a E. Rodríguez-Bernabeu (1976), quan es referia als «esforços de Maria en l'exposició comparativa als infants de les dues llengües: la vernaclea i l'oficial»: o en les paraules de Gabriel F. Perles (1992): «Tras el oscuro paréntesis de la guerra civil, Maria Ibars reprende sus inquietudes y afanes literarios. Da clases en valenciano...».

31 Ací cal posar en relleu la seua tasca de foment lector realitzada a la Font de la Figuera, amb la posada en marxa de la biblioteca escolar i també municipal, la seua pertinença a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana o la seua programada participació —juntament amb Antoni Porcar i Joan Josep Senent Ibáñez— en el Dia de l'Ensenyança, organitzat per PROA-Consell de Cultura i Relacions Valencianes, dins dels actes de la IV Setmana Cultural Valenciana, i programats per al dia 28 de juliol de 1936 i que no van arribar a realitzar-se. Vegeu Mulet (2016) i V. Esteve i R. Roig (2017).

32 En aquest sentit, podeu veure també: Mulet (1992d, 1993 i 2002).

33 L'Ordo Franciscanus Saecularis, anomenat també Orde Franciscà de Penitència, és la branca secular de l'orde franciscà, format per homes i dones laics que, compromesos amb el model de vida evangèlic de sant Francesc d'Assís, volen imitar-lo i fer-lo realitat en la seua vida quotidiana. Els participants en l'orde es comprometen a fer vida evangèlica, professant una regla pròpia d'espiritualitat franciscana, en què destaquen l'amor a la pobresa, l'obediència i la puresa del cor.

34 El text més important en aquest sentit és *L'últim serf* de què ja hem parlat, on s'intueix, bé que amb una forta dosi d'escepticisme, alguna mena de concordança amb la necessitat de justícia social.

tica, sobretot va significar per a la nostra escriptora una font d'angoixa i de patiment. El fet fonamental cal situar-lo en l'anomenada guerra civil. Aquell sagnant conflicte la va sumir en un punyent trasbals anímic, no només per la seua religiositat, sinó perquè els horrors de guerra la van tocar de molt a prop: d'una banda, dos membres de la família *benefactora* dels Arguimbau, Luis de Diego Carsi i Luis de Diego Arguimbau, van ser víctimes de les matances incontrolades que va haver-hi a Dénia, a la zona de les Planes³⁵ en els primers mesos de la guerra; de l'altra, en acabar la guerra, van ser empresonats i, fins i tot afusellats, diversos membres de la seua família.

Conclusions

De tot el que hem dit fins ara es desprén el caràcter extraordinàriament complex de Maria Ibars, cosa que exclou qualsevol adscripció a una tendència política exclusiva (com per exemple, a la dreta) o literària (com, per exemple, al paisatgisme sentimental). Es tracta d'una singularitat que l'espitjava a aïllament i l'amarava d'aquell tremp ombrívol que tant la caracteritza. Creiem també que aquest posicionament *fora de lloc* és a la base del que hem anomenat *escriure des del ventre*, és a dir, empeltant de vivència la ficció i tamisant la realitat a través de la pròpia subjectivitat. El resultat és el fatalisme amb què l'escriptora es mira l'ésser humà i la seua il·lusió de progrés. Però, d'altra banda, també hi ha un fondo component ètic que la porta, malgrat tot, a comprometre's en la defensa del tradicional *món comunitari*, que sent tan precari, i a identificar-se i

---

35 Un ressò de la pena que això li va produir el trobem en un article publicat en *Las Provincias* a penes acabada la guerra, el 5 de juliol de 1939, en record d'aquells morts. L'escrit, íntim i contingut, evita els pronunciaments polítics i les adhesions explícites, tan del moment, per a concentrar-se en un profund sentiment d'incomprensió pels fets, i de dolor i compassió per les víctimes, amb una record explícit dels Arguimbau: « – Aquí los señores de Diego. Y el elogio de estos personajes que se olvidaron demasiado de su elevada categoría para fundirse con el pueblo y que han caído, como tantos otros, sin saber de qué se les hacía responsables, tiene el valor de un responso».

a defensar la gent humil, oprimida o marginada; se serveix del procés de creació literària com a eina de redempció.

Bibliografia

EDICIONS DE L'OBRA IBARSIANA

Poesia

- IBARS, Maria (1949) *Poemes de Penyamarr. A l'ombra del Montgó*, València, Lletres Valencianes [Reedició: (1992a) *Poemes de Penyamarr. A l'ombra del Montgó*, edició facsímil, Dénia, Ajuntament de Dénia].
- (1992b) *Recull de poemes festers*, Dénia, Ajuntament de Dénia.

Narrativa

- IBARS, Maria (1961) *Como una garra. A la sombra del Montgó*, València, Guerri [Reedició (1992c) *Como una garra. A la sombra del Montgó*, edició facsímil, Xàbia, Ajuntament de Xàbia].
- (1962) *Vides planes. A l'ombra del Montgó*, València, Sicània [Reedició(1992d) *Vides planes*, Alacant, Aguaclara, col·lecció «L'Aljub», 5.
- (1963) *Graciamar. A la sombra del Montgó*, València, Artes Gráficas Unicrom.
- (1965) *L'últim serv. A l'ombra del Montgó*, València, Sicània [Reedició (1993) *L'últim serv. A l'ombra del Montgó*, València, Institució Alfons el Magnànim-IVEI, col·lecció «Biblioteca d'Autors Valencians», 30].
- (1994) *Contalles. A l'ombra del Montgó*, Alacant, I. A. C. Juan Gil-Albert (recull en un sol volum els relats curts «La màixquera del darrer dijous», «L'adivinatora», «Les agületes de la raspa», «El perolet» i «L'escorçó», publicats abans a *Las Provincias*, secció «Literatura i Folklore», 1935 i 1936; i «La descalumniada», «Camp d'ús», «Flor de nisperer», «La fe del altres» i «La presa», publicats abans en *Nostres Faulelles*, 1961-1966).

Teatre

- IBARS, Maria (1992c) *Els miracles de Teulada*, Teulada, Ajuntament de Teulada.

- ALCAYDE I VILAR, Francesc (1962) «Pròleg» a Maria Ibars (1962b) *Vides planes*, València, Sicània, col·lecció «Sicània Novel·lística II», núm. 22 (pp. 7-14).
- CIVERA, Beatriu (1992) «La contribució de Maria Ibars», dins «Homenatge a Maria Ibars», *L'Aiguadolç*, 16 i 17, Pedreguer, pp. 7-8.
- ESTEVE, Vicent; ROIG, Rosa (2017) «Maria Ibars, dona i mestra», dins M. C. Agulló i Vicent Romans (coords.) *20 mestres del segle XX al País Valencià*, la Pobla Llarga, Edicions 96, col·lecció «L'Entorn», 21.
- IVARS CERVERA, Joan (1992a) «Pròleg» a *Miracles de Teulada*, Teulada, Ajuntament de Teulada.
— (1992b) «El món onomàstic de *L'últim serf* i *Vides planes*», *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 73-84.
- LLOPIS GUARDIOLA, Tomàs (1987) «A propòsit de *L'últim serf*, una novel·la social», *L'Aiguadolç*, 4, Pedreguer, pp. 79-82.
— (1992) «Pròleg» a *Vides planes*, Alacant, Aguaclara (reedició).
— (1992) «*Vides planes*, trenta anys després», *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 61-72.
- MULET GRIMALT, Carles (1992a) «El mestratge de Carles Salvador en la trajectòria literària de Maria Ibars», dins *Actes del III Congrés de la Marina Alta*, Alacant, IECMA / I. A. C. J. Gil-Albert, pp. 415-419.
— (1992b) «Pròleg» a *Como una garra* (ed. facsímil), Xàbia, Aj. de Xàbia.
— (1992c) «Maria Ibars i les falles», introducció a M. Ibars, *Recull de poemes festers*, Dénia, Aj. de Dénia.
— (1992d) «El punt de vista femení a l'obra literària de Maria Ibars», *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 41-60.
— (1992e) «*L'anell de Marineta*, un conte inèdit de Maria Ibars», *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 85-90.
— (1993) «Introducció» a *L'últim serf*, València, IVEI, col·lecció «BAV», núm. 30.
— (1994) «Pròleg» a *Contalles a l'ombra del Montgó*, Alacant, I. A. C. J. Gil-Albert, col·lecció «Narrativa», pp. 9-16.
— (2002) «Ressons i semblances de Víctor Català a l'obra de Maria Ibars», dins *II Jornades d'estudi. Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia. de Montserrat, «Biblioteca Abat Oliba», 241, pp. 337-357.
— (2013) «Maria Ibars i la mar», dins *La mar d'artistes* (llibret de la Falla de Baix la Mar, 2013), Dénia, Falla de Baix la Mar, pp. 72-75.
— (2016) «Carles Salvador i Maria Ibars: acostament a una relació d'amistat, mestratge literari i col·laboració cultural», dins E. Casanova i J. D. Climent (eds.) *Carles Salvador (1893-1955): escriptor, gramàtic, mestre*, València, AVL, pp. 707-728.
- PRATS I GRACIA, Antoni (1985) «Aproximació a l'obra poètica de Maria Ibars», *L'Aiguadolç*, 1. Pedreguer, pp. 57-64.

- (1992a) «Pròleg» a *Poemes de Penyamarr*. (ed. facsímil), Dénia, Aj. de Dénia.
- (1992b) «El paisatge en l'obra narrativa de Maria Ibars». *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 23-40.
- (2013) «El barri de Baix la Mar en l'obra de Maria Ibars. Un text sobre la 'placeta de la Creu'», dins *La mar d'artistes* (llibret de la Falla de Baix la Mar, 2013), Dénia, Falla de Baix la Mar, pp. 68-71.
- PERLES MARTÍ, F. G. (1992) «Maria Ibars en el recuerdo», *Levante-EMV* (26-02-1992), p. 68.
- RODRÍGUEZ BERNABEU, Emili (1976) «Maria Ibars, innovació i continuïtat», dins *Día de la Provincia. Denia (28-12-75)*, Alacant, Diputació Provincial d'Alacant, pp. 27-35.
- (1992) «Verdaguer, Maria Ibars i jo», *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 19-22.
- SALVADOR, Carles (1949) «Pòrtic» a *Poemes de Penyamarr*, València, Lletres Valencianes, pp. 6-7.
- SALVADOR, Sofia (1992) «Maria Ibars en el record», *L'Aiguadolç*, 16/17, Pedreguer, pp. 9-18.
- VILLANUEVA ALFONSO, María Luisa (1997) «Thème et variantes discursives de la mémoire: *Vies minuscules/Vides planes*, P. Michon/M. Ibars», dins C. Benoit; F. Carbó; D. Jiménez i V. Simbor (eds.) *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle xx*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 421-437.

OBRES SOBRE LITERATURA GENERAL CATALANA

- CHARLON, Anne (1987) «El feminisme en la narrativa catalana contemporània», *L'Aiguadolç*, 4, Pedreguer, pp. 9-30.
- (1990) *La condició de la dona en la narrativa catalana (1900-1983)*, Barcelona, Edicions 62, col·lecció «Llibres a l'Abast», 256, 220 pàgines.
- LACUEVA I LORENZ, Maria (2007a) «Bastir un pont sobre l'abisme i no perdre l'equilibri (o ésser dona i escriptora en català durant el franquisme al País Valencià)», *Gènere i modernitat a la Catalunya contemporània*, Barcelona, UAB.
- (2007b) «“Jo vinc d'un temps perdut”: escriptores en català al País Valencià durant el franquisme. Breu aproximació», *Líquids*, 1, València.
- (2013) *Elles prenen la paraula. Recuperació crítica i transmissió a les aules de les escriptores valencianes de postguerra: una perspectiva des de l'educació literària* (tesi doctoral dirigida pel professor Dr. Josep Ballester i Roca), València.
- (2012) *Identitats femenines durant el franquisme: resistències i compromisos de les escriptores valencianistes* (Premi Miquelet, 2012), València, PUV [en premsa].
- (2019) *Les dones fortes. La narrativa valenciana sota el franquisme*, València, IAM-CVEI.